

Risale-i Nurda ilm-i cifr ve ebced hesabı

Risale-i Nur'da ebced ve cifr ilminin mahiyetini anlatan kısımlar az olmakla birlikte, ebced ve cifr ilminin metotlarından faydalanılarak bazı ayet ve hadislerin yorumlandığı görülür. Risale-i Nur Külliyyatında ayet ve hadislerin külli mânâlarından başka her asra bakan işari bir yönü olduğu hakikatini ispatlamak amacıyla ebced hesabı ve cifr ilmi zaman zaman kullanılmıştır.

İlm-i cifr, ansiklopedilerde, "gelecekte vuku bulacak olayları değişik metotlarla öğrettiğine inanılan ilmin adı" olarak tanımlanır. (Metin Yurdağür, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "cefr" maddesi, c: 7, s. 215) Hz. Ali ile Cafer es-Sadık'a nisbet edilen eserlere de genellikle "el-Cifr" denilmektedir. Sosyolog İbn Haldun'a göre ilm-i cifr, bir disiplinden ziyade, şahsi kabiliyetle alakalıdır. Mukaddime adlı eserinde ilm-i cifrin ilham ve keşif ile ilişkisi üzerinde durmuştur. (Mukaddime, II, s. 823) Haldun'a göre cifr ilmi sadece belli birikim ve kabiliyet sahibi olan insanlar tarafından kullanılırsa doğru sonuç verecektir. Aksi halde yanlış bilgilendirmelere neden olabilmektedir. Kısaca, İbn-i Haldun, cifrin ilim olmaktan ziyade bir nasip ve şahsi kabiliyet meselesi olduğu üzerinde durur.

Kâinattaki düzene ilgisiz kalamayan insanoğlu, kâinatın matematik düzeni ile varlık alemi arasında ilişki kurmuştur. Keldaniler, Asurlular, Babiller, Mısırlılar ve hatta Yahudiler ve Hıristiyanlar arasındaki ilim erbabı, çeşitli yöntemlerle kâinatın sonu ve durumu, devletlerin akıbeti gibi konularda yorumda bulunmuşlardır. İlkçağ filozoflarından Pisagor, varlıklarla sayılar ve geometrik şekiller arasında kesin ilişkiler bulunduğunu savunmuştur. Yahudi mistik hareketi olan Kabala ve Tevrat'ın Batını yorumunu ihtiva eden Zohar'da harflerin sırlarına dayanan bir ilimden söz edilir. Yaygın kanaate göre Kabalistlerin en önemli kitaplarından biri olan Sefer Yezirah, Hz. Musa'nın Tur-u Sina'da yakınlarına öğrettiği "ilm-i esrar"dan oluşmuştur. Buna göre birer "ilahi kelime" olan dış varlıklar arasındaki münasebetlerin, uyum ve zıtlıkların hepsi İbranice'nin yirmi iki harfi arasında da mevcuttur. Görüldüğü üzere cifr ilmi sadece İslam medeniyeti içerisinde kullanılmış bir disiplin değildir. Eski Yunan medeniyetinde sayılarla kâinatın düzeni arasında ilişkiler kuran görüşlere rastlandığı gibi, Ortadoğu medeniyetlerinde özellikle Yahudi ve Hıristiyan medeniyetlerinde, Asur, Babil ve Mısır'da da sayısal düzen ile alem arasında ilişkiler kuran sistemler mevcuttu. Bu yüzden cifr ilminin veya buna benzer ilimlerin İslam Medeniyetine ait olduğunu düşünmek yanlıştır.

Arap alfabesindeki her harfin rakamsal bir değerinin olduğu sistemin adı ise "ebced"dir. Ebced aynı zamanda Arap alfabesinin ilk tertibidir. Ebced, aslında Arap harflerinin kolaylıkla hatırdâ tutulmasını sağlamak için eski dönemlerde geliştirilmiş bir formül olup, gerçekte bir anlamı olmayan kelimelerin ilki "ebced" şeklinde okunduğu için bu adla anılmıştır. Bu formülde yer alan kelimeler şunlardır: Ebced (elif, be, cim, dal); hevvez (he, vav, ze); hutti (ha, tı, ya); kelemen (kaf, lam, mim, nun); sa'fes (sin, ayn, fe, sad); karaşet (gaf, ra, şın, te); sehaz (se, ha, zel); dazağ (dad, zı, gayın). Ebced sisteminin İbranice ve Aramice'nin etkisiyle Nabatice'den Arapça'ya geçtiği bilinmektedir. Arap alfabesindeki harflerin sayısal karşılığının İbranice ve Aramice'nin harfleriyle aynı değerde olması, bu bilgiyi

güçlendirmektedir. (Mustafa Uzun, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, “ebced” maddesi, c: 10, s. 70) Arap tarihinde geçen tüm olaylar, harflere rakam değeri verilerek yazılır ve böylece her olayın tarihi de kayda geçilmiş olurdu. Bu tarihler, her kullanılan harfin özel rakam değerlerinin toplanmasıyla elde ediliyordu. Ebced sistemi İslam dünyasında özellikle tasavvuf, astronomi, astroloji, edebiyat ve mimari alanlarıyla, cifr ilmine ait konuları da içine alan geniş bir çerçevede kullanılmıştır. Ebced hesap sisteminin kullanıldığı alanları şöylece özetleyebiliriz:

Günlük ihtiyaçlarda: Özel not olarak, ticari ilişkilerde kullanılmıştır. Mesela 100 akçe alacağı olan bir şahıs alacaklı olduğu kişiye bir kâğıt üzerinde bir “kaf” harfi yazıp gönderince hem alacağını istemiş, hem de konuyu aracıdan saklamış oluyordu.

İsim sembolü olarak: İki veya daha fazla kelimenin sayı değerlerinin aynı olmasından istifadeyle birini söylemekle diğeri kastedilmiş oluyordu. Özellikle tasavvuf edebiyatında bu kullanım oldukça yaygındı. Mesela, Türk edebiyatında “hilal” sözcüğü ile “Allah”ın kastedilmesi her iki kelimenin ebced hesabıyla aynı sayıyı ifade etmesinden kaynaklanmaktadır. Her iki kelimenin de ebced hesabı yapıldığında 66 karşılığını verdiği görülecektir.

Kitap ve makalelerde: Eskiden kitapların önsöz, giriş, takdim sayfaları ile numara almayan sayfalar hep ebced alfabetinin hesap sistemine göre numaralandırılmıştır. Kitapların ay ve sene kayıtları, yazı bölümleri ve madde başlıkları hep ebced düzenine göre tanzim edilmiştir.

Resmî kayıtlarda: Devlet arşivlerinde yer alan bir çok resmî kayıt, belge ve fezlekelerde tarihler hep ebced hesap sistemine göre tanzim edilmiştir.

İlimlerde: Fizik, astronomi, geometri ve matematik ilimlerinde sıklıkla kullanılmıştır. Astronomide büyük rakamlar “gayın” harfinin birkaç kez tekrarıyla ifade edilmiştir. Ebcedin mimari alanda kullanılmasına Süleymaniye Camii’nden bir örnek vermek mümkündür. Buna göre caminin zemininden kubbe üzengi seviyesi 45 arşın etmektedir. Bunun ebcedi karşılığı “âdem” kelimesine denk gelmektedir. Kubbe aleminin seviyesi ise 66 arşındır. Bu ise “Allah” lafzını karşılamaktadır. (İsmail Yakıt, Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme, Ötüken Yayınları, İstanbul 1992) Görüldüğü üzere ebced hesap yöntemi cifr ilmini de içine alacak ölçüde geniş bir alanda kullanılmış ve adeta kültürel bir öge haline gelmiştir.

Cifr ilmine dair eserlerde genellikle “terkib-i harfi” ve “terkib-i adedi” adı verilen metotlar kullanılmıştır. Cifr metotları hakkında verilen bilgiler şöyle özetlenebilir: Arapça harfler şemsi-kameri olmak üzere ikiye; mesruri-mebruri-melfuzi olmak üzere üçe bölünür veya yirmi sekiz harf ebceddeki sıraya göre ilk yedisi ateş, ikinci yedisi hava, üçüncüsü su, dördüncüsü de toprak karakterli olmak üzere dört gruba ayrılır. Harflerdeki tasarrufun sırrı teşkil edilen tertipteki mizaca bağlanır, yahut harflere ve yine ebced sıralamasına göre sayısal değerler verilerek harfler ve sayılar arasındaki münasebetlerle bunlara tekabül eden remizlerden oluşan bir yol takip edilir. Bu sonuncu metoda “cefr-i mutavasıt” denilir. (Metin Yurdağür, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, “cefr” maddesi, c: 7, s. 216)

Bediüzzaman ebced hesabından ve cifr ilminden faydalanılarak ayet ve hadislerden işari mânâlar çıkarmanın makbul bir yöntem olduğunu İslam geleneklerinden ve İslam alimlerinden örnekler vererek somutlaştırır. Meselâ Hz Peygamber döneminde Yahudi alimlerinden bir kısmı Kur’ân ayetlerinin başında bulunan elif-lam-mim, kaf-ha-ya-ayn-sad gibi huruf-u mukattaayı işittikleri vakit Hz. Peygambere, hesab-ı cifri ile “Ya Muhammed! Senin ümmetinin müddeti azdır.” demişler, Hz. Peygamber ise diğer surelerin başındaki mukattaayı okuyarak “yok daha var” diye mukabelede bulunmuştur. (İbn-i Kesir, Tefsirü’l Kur’âni’l Azim, 1:38; Sikke-i Tasdik-i Gaybi, s. 87) Yine Bediüzzaman, Hz. Ali’nin meşhur Celcelutiye kasidesinin hesab-ı ebcedi ve cifirle yazıldığını, Cafer-i Sadık (r.a.) ve mutasavvıf Muhyiddin-i Arabi gibi zatların esrar-ı huruf ile ilgilendiklerini ve ebced hesabını mesleklerinde bir prensip olarak kabul ettiklerini belirtir. Ayrıca edipler arasında kullanımının adeta gelenek haline geldiğini ve sanatı daha güzel göstermek için ebced hesabının kullanıldığını belirtir. (Sikke-i Tasdik-i Gaybi, s. 87) Bediüzzaman bu delillerle ebced hesabının ve cifr ilminin doğru metotlarının kullanılmasıyla hakikate anahtar olabilecek nitelikte sonuçlara ulaşabileceğini belirtir.

Said Nursi Kur’ân ayetlerinden cifr ilmi yardımıyla işaretler çıkarılmasını Kur’ân’ın bir mucizesi olarak yorumlar. Ayetlerin ifade ettiği mânâlar değişik derecelerdir. “Her bir ayetin mânâ mertebelerinde bir zahiri, bir batını, bir haddi, bir

muttalaı vardır.” (Sikke-i Tasdik-i Gaybi, s. 86) Bu derecelerin de fūruatı, işaretı, dal ve budakları vardır. (İhya-ü Ulumi'd-din, 2:184, 174, 175) Buna göre ayetler sadece zahiri mânâdan mürekkep değildir. Zahirdeki mânâsından başka bir de işari mânâsı vardır. Cifr ilmi bu işari mânâlara ulaşabilmek için bir araç işlevine sahiptir. Ezeli bir ilim sahibinin kelamı olduğu için insan idraki ancak yaşadığı olaylarla ayetlere mânâ yükleyebilmekte veya itikadın derecesine göre ayetleri anlamlandırabilmektedir. Ayetlerin her asra bakan yönü olduğu için, maziden haber vermesi gibi, gelecekte haber vermesi de Kur'ân'ın mucizeliğinin ve belagatının gereğidir.

Kur'ân-ı Kerim'in Allah kelamı olduğunu ispatlayan özelliklerinden birisi de insanların henüz muhatap olamadığı olaylara ışık tutması ve geçmişte olmasına rağmen insanların henüz bilemediği olaylardan açıkça bahsetmesidir (peygamber kıssaları, ilk yaratılışla ilgili bilgiler, gelecekte vuku bulacak olaylar, tarihi vakıalar gibi) Bunlar 25. Söz'de maziye ait ihbarat-ı gaybiye, istikbale ait ihbarat-ı gaybiye ve hakaik-i İlahiyeye ve hakaik-i kevniyeye ve umur-u uhreviyeye ait ihbarat-ı gaybiye olarak adlandırılır. Kur'ân-ı Kerim'deki ayetlerin birçoğu zahiren nazil olduğu anın olaylarına işaret etmekte, işari olarak da başka mânâları anlatmaktadır. Ancak insanın bakış açısının ve muhatap olduğu olayların az olması bu ayetlerin tam olarak anlaşılmasını engeller. Benzer yaklaşım hadisler için de söz konusudur. Zira bazı hadisler de insanların henüz bilemediği veya yaşamadığı olaylara işaret etmektedir. Hz. Peygamber gaybaşına nazarıyla (gaybi bilmeye alışık) bazı olayları gerçekleşmeden izn-i İlahi ile bilmekte ve hadis-i şerifinde o olaya işaret eden remizler saklamaktadır.

Kastamonu Lahikası'nda geçen, Fil Suresi'nin cifri yorumu ayetlerin günümüzde cereyan eden olaylara işari olarak bakan bir yönünün de olduğunu anlamak bakımından faydalıdır. Söz konusu mektup “işarat-ı Kuraniye'nin bu zamanımıza tevafuk eden bir şuar” diye başlar. Fil Suresi, Habeş Kumandanı Ebrehe'nin Kabe'ye saldırısını ve ebabil kuşları tarafından onun bu saldırısının geri püskürtülmesini anlatmaktadır. Bediüzzaman, Fil Suresi'nin zahiri mânâsının Ebrehe'nin Kabeye saldırısını anlattığını, bu surenin işari mânâsının ise sonraki asırlarda Fil Vakıasına benzer olaylara işaret ettiğini söyler. Surenin “onlara ateşten pişirilmiş taşlar attılar.” mealindeki ayetinin hesab-ı ebcedi ile 1359 (miladi 1940) ettiğini söyler. Bu tarihte İkinci Dünya Savaşı cereyan etmektedir. Bediüzzaman'a göre bu ayet, dünyayı dine tercih eden ve nev-i beşeri yoldan çıkararak medeniyetçilerin başlarına semavi bombalar ve taşlar yağdırılmasına tevafuken işaret etmektedir. (Kastamonu Lahikası, s, 173)

Asr Suresi'nin ilm-i cifr metoduyla yorumlanmasında da asrımıza işaret eden mânâlar görülür. Buna göre Asr Suresi her asra baktığı gibi bu asrımıza da bakmaktadır. “Yemin olsun asra. İnsan muhakkak hüsrandır.” ayetinin cifr hesabıyla makamı 1324 etmektedir. (miladi 1906) Bu dönem ise Balkan ve Trablusgarb Savaşına, Birinci Dünya Savaşı'nın alt yapısının oluşmaya başladığı yıllara, şair-i İslamiye'nin tahrip edildiği dönemlere rastlamaktadır. “Ancak iman eden, güzel işler yapan müstesna...” ayetinin cifri makamı 1358 etmektedir. Bu dönem de İkinci Dünya Savaşına rastlamaktadır. Bu dönem belki de insanlık tarihinin en karanlık günleridir. Bu hasaret zamanının tehlikelerinden kurtulmanın tek çaresi ise “iman etmek” ve “güzel işler” yapmaktır. Bediüzzaman'a göre hasaretin tek nedeni şükürsüzlük, küfür ve küfran, fık ve sefahettir. (Kastamonu Lahikası, s. 157)

Netice-i Meram: Cifr ilmi ve ebced hesabı İslam medeniyetinde sıklıkla kullanılmış ve makbul kabul edilmiştir. Yazının başlarında da belirtildiği üzere günlük hayatın çeşitli alanlarında kullanılmış, adeta kültürel bir motif haline gelmiştir. Ulema ve mutasavvıflar arasında da ayet ve hadislerin işari mânâlarını ortaya çıkarmak için kullanılmış olan sistemlerdir. Hadis-i Şerifler içinde de işari mânâlar mevcuttur. Hz. Peygamber gaybaşına nazarıyla gelecekteki olaylara Allah'ın izniyle muttali olmakta ve hadis-i şerifinde o olaya işaret etmektedir. İşte cifr ilmi ve ebced hesabı bu işari mânâyı ortaya çıkaran bir işlev görmektedir. Pek tabiidir ki, bu hesaplama yöntemleri ilim erbabının elinde kullanıldığı sürece hakikate anahtar olabilecektir. Aksi halde Bediüzzaman'ın da belirttiği gibi su-i istimale medar olabilecektir.